

Leeft Amerika op Mars en Europa op Venus ?

Rik Coolsaet

Wanneer is hij ontstaan, die kloof tussen Amerika en Europa ? Vóór elf september leek het erop dat het steeds meer unilateraal optredende Amerika en Europa onverbiddelijk uit elkaar groeiden. Na elf september was ineens de halve wereld solidair met de Verenigde Staten. Daarop volgde de crisis en de oorlog in Irak en opnieuw gaapte die kloof zo breed dat waarnemers het einde van de Alliantie voorspelden. Nieuw is het allemaal niet.

SPLIJTSTOF GENOEG

Sedert de oprichting van de NAVO in 1949 is er geen enkel decennium voorbij gegaan zonder diepgaand meningsverschil tussen beide zijden van de Atlantische Oceaan. In de jaren vijftig was er de Suez-crisis waar Amerikanen en Sovjets solidair de Europese koloniale mogendheden Frankrijk en Groot-Brittannië een lesje in geopolitiek gaven. In de jaren zestig was er de Gaulle. Aan de ene kant van de oceaan verscheen Kissingers *Troubled Partnership*, aan de andere kant Jean-Jacques Servan-Schreibers *Le défi américain*. In de jaren zeventig porden de Vietnam-oorlog, het einde van Bretton Woods en de detentepolitiek de Europeanen op tot hun eerste schuchtere stappen in diplomatieke en politieke autonomie ten opzichte van Washington – wat Kissinger deed besluiten dat voor hem de alliantie niet meer hoefde. In de jaren tachtig luidde de alomtegenwoordige vredesbeweging het nakende einde van het bondgenootschap in en vertolkte Ronald Reagan zowat alles waar Europa een hekel aan had in Amerika, zodat in elk van de Europese lidstaten een scheiding der geesten zich aftekende tussen de oudere generatie ‘atlantici’ en de jongere ‘pro-Europese’ generatie. In de jaren negentig sloeg Europa in Maastricht definitief de weg in van een eigen buitenlands en zelfs defensiebeleid, wat dan weer in Washington op wenkbrauwgefrons en ongerustheid werd onthaald. In het begin van deze eeuw was er dan Irak dat Europa en Amerika opnieuw zover uit elkaar duwde, dat de Amerikaanse essayist Robert Kagan de enen op Venus en de anderen op Mars ging zoeken.

Maar achteraf viel het steeds weer mee. Ondanks de harde woorden in crisismomenten bleken de bruggen over de vermeende kloof goed stand te houden. Wat aanvankelijk dramatisch leek, bleek nadien een waterrimpel te zijn. Meningsverschillen werden telkens weer overwonnen en *business as usual* hernam. Is dat ook vandaag het geval ? Zijn wij getuige van een zoveelste storm in een glas water of is er wat ernstigers aan de hand ?

POSTMODERN

Indien we Kagan mogen geloven, hoeft er niet aan getwijfeld te worden dat we ditmaal voor een serieuze canyon staan. In zijn intussen beruchte essay ‘Power and Weakness’ uit 2002 suggereert hij dat onze verschillende geschiedenis en, belangrijker nog, het immense machtsonevenwicht, het wereldbeeld en dus de strategische cultuur van Europeanen en Amerikanen thans zo verschillend hebben gemaakt dat onze wegen wel moeten scheiden. De Europeanen hebben definitief gekozen voor een vreedzaam, Kantiaans paradijs van eeuwige vrede, waar geweld in de onderlinge relaties is verbannen, zodat het nut van het behoud van militaire capaciteit niet meer wordt beseft. Dat kunnen zij zich echter enkel permitteren omdat de Verenigde Staten bereid blijven hun beschermende paraplu open te zetten om de Saddams van antwoord te dienen.

Kagan is niet de enige die zo denkt. Van Europese zijde deelt EU-commissaris Lamy, oud-kabinetschef van Jacques Delors, alvast de conclusie van Kagan: laten we stoppen met te beweren dat de Verenigde Staten en de Europese Unie een gemeenschappelijk wereldbeeld delen en erkennen dat wij een verschillende visie op de wereld en op onze belangen hebben en vervolgens onze verschillen gaan beheren. Dat is tot op zekere hoogte ook de visie van de Brits diplomaat Robert Cooper. In zijn bijzonder elegante essay ‘The Postmodern State’ (1996) ziet hij Europa als de incarnatie van de

postmoderne staat, die geen groot belang meer hecht aan territorium, soevereiniteit en militaire macht, terwijl Amerika het stadium van de 'moderne' staat nog niet ontgroeid is.

Ook Europees commissaris voor externe betrekkingen Chris Patten lijkt deze mening te delen. Enkele maanden na elf september overpeinsde hij in *The Guardian* de verschillende aanpak van het terrorisme in Amerika en Europa. Hij zag deze als een van een reeks barsten die zich thans manifesteerde in de transatlantische relaties: "While Europeans believe in tackling the root causes of terror, Washington seems keen only to eradicate the symptoms. While Europeans believe in 'engaging' potentially hostile nations, trying to bring them into the fold, Washington brands them as an 'axis of evil'. While Europeans believe in acting together, multilaterally, the US seem ever more bent on acting alone."

Maar de vraag blijft: rafelen de atlantische banden of herhalen zich de cyclische koortsstoten die de relatie tussen Amerikanen en Europeanen kenmerken ?

WERELDBEELD

Werpen we even een blik op onze economische banden. Ondanks de voortdurende handelsdisputen zien die er eerder stevig uit. De transatlantische integratie lijkt op dat vlak intensiever dan ooit. In een recente studie constateert Joseph Quinlan van John Hopkins dat sedert de val van de Berlijnse Muur handels- en investeringsstromen tussen beide alleen maar zijn toegenomen. In feite is het deze transatlantische integratie die de mondialisering van het afgelopen decennium heeft aangedreven. Het kan veranderen, maar intussen is er weinig dat aangeeft dat de bestaande politieke meningsverschillen de economische samenwerking in de verdrukking heeft geduwd.

Misschien nog belangrijker zijn de waarnemingen van het Amerikaanse German Marshall Fund en de Chicago Council on Foreign Relations. Uit hun transatlantische opiniepeiling, gepubliceerd in oktober 2002, bleek dat ondanks alle berichten over het groeiende anti-Amerikanisme in Europa en de dreigende transatlantische kloof, Europeanen en Amerikanen de wereld in grosso modo gelijkaardige kleuren zien. Het begeleidende persbericht meende dan ook: "Europeans like Americans and vice versa." Maar hetzelfde persbericht zegt ook: "Like many Americans, they (de Europeanen, rc) dislike certain aspects of US foreign policy." "Like many Americans" vormen de kernwoorden hier.

Wat er vandaag aan de hand is in de relatie tussen Europa en Amerika is een grondig verschillend wereldbeeld dat door Europa én ook door Amerika heen loopt, dat met andere woorden Europese en Amerikaanse elites, opiniemakers, politieke leiders en dus uiteindelijk ook de publieke opinie onderling verdeelt.

ERFGENAMEN

Het kan geen toeval zijn dat wij vandaag precies dezelfde gepassioneerde discussies voeren over het transatlantische partnership als in de jaren 80. De huidige Bush-administratie is immers de directe ideologische erfgenaam van de Reagan-administratie, niet van de oudere Bush en uiteraard ook niet van de Clinton-administratie. De neoconservatieven die onder Reagan voor het eerst aan zet waren en toen reeds de wereld radicaal wensten te herkneden, werden onder de oudere Bush naar de zijlijn verwezen en hadden zich ingegraven in de loopgraven van de Republikeinse oppositie ten tijde van Clinton. Vandaag vormen zij opnieuw een hecht team dat mede door elf september het oor van de president heeft en het beleid stuurt. Zij vertolken een wereldbeeld dat inderdaad mijlenver afstaat van het Europese, maar tevens ook van de *mainstream* Amerikaanse opinie, zelfs in de Republikeinse partij, en – zoals blijkt uit de transatlantische opiniepeiling – van de Amerikaanse bevolking.

De neoconservatieve agenda is niet in overeenstemming met de langetermijnbelangen van de Verenigde Staten zelf – aldus de Amerikaanse academicus Joseph Nye. De bizarre neoconservatieve denkwereld is een fantasiewereld die niet spoort met wat in Amerika zelf leeft. Hoe bizar die wel is,

illustreert een uitspraak van Michael A. Ledeen, een van de neoconservatieve denkers, midden in de Irak-oorlog. Het aantal slachtoffers, zo vond Ledeen, was bijkomstig. Iedereen die ons nationaal karakter heeft bestudeerd, is tot de conclusie gekomen “that we are a warlike people and that we love war.”

NIEUWE WERELDORDE

Dit is de echte kloof, tussen de revolutionaire ambitie van de neoconservatieven en de meer behoedzame visie van het ‘andere Amerika’, tussen het pessimistische ideeëngoed van de haviken die enkel in termen van macht kunnen denken in een wereld bevolkt door schurkenstaten, terroristen en massavernietigingswapens en de veeler positieve agenda van de duiven en de Europeanen, voor wie multilateralisme, armoedebestrijding en respect voor het internationaal recht geen scheldwoorden zijn.

George W. Bush’s Amerika vertegenwoordigt niet het echte Amerika – maar wat doen we met deze constatering, aangezien de hele wereld constateert dat zij momenteel de internationale agenda beheerst?

Ooit zullen al die problemen die aan vooravond van elf september hoogst dringend werden geacht en intussen als een kankergezwel zijn blijven groeien, in hun volle omvang opnieuw om aandacht schreeuwen: het broeikaseffect, de georganiseerde criminaliteit, de aids-epidemie, de nog steeds grotere wordende kloof tussen de rijksten en de armsten in de wereld, de schreefgroei tussen ontwikkeling en leefmilieu. Om die problemen zonder paspoort in goede banen te leiden, is de samenwerking van alle grote mogendheden vereist. Maar het kan nog een hele poos duren eer de Verenigde Staten voldoende met zichzelf in het reine zijn gekomen om op een constructieve wijze hun deel van de mondiale verantwoordelijkheid opnieuw op te nemen.

In afwachting daarvan moet iemand zich wel aan de tekentafel zetten om een nieuwe architectuur uit te tekenen van een wereldorde gebaseerd op een gemeenschappelijke benadering van de mondiale problemen en beheerd door een op vaste regels gebaseerd multilateraal systeem. Europa, de andere economische supermacht, heeft de mogelijkheid én de verantwoordelijkheid om die tekenstift ter hand te nemen. Als het dat niet doet, zal niemand anders dat in zijn plaats (kunnen) doen.

De wereld heeft behoefte aan een geloofwaardige en autonome Europese Unie die optreedt als een rustige grootmacht om een wereldorde te kunnen bouwen waar de mondialisering een menselijk gelaat heeft, waar regels gelden die voor iedereen dezelfde zijn en waar de belangen van eenieder aan bod komen. Daartoe moet de EU de ambitie hebben om ook op andere domeinen te doen wat haar nu enkel lukt op handelsvlak: respect afdwingen doordat zij uitkomt voor haar mening en daarbij geloofwaardig is omdat zij eensgezind optreedt en bereid is haar verantwoordelijkheid op te nemen.

UITGESTOKEN HAND

Dat hoeft allemaal zelfs niet gezien te worden als een tegengewicht voor de Verenigde Staten, zoals sommigen suggereren. Het kan beter voorgesteld worden als het multilaterale alternatief dat vandaag broodnodig is, vooraleer de rest van de wereld zich begint te gedragen zoals Washington. Als Europa zulk een multilateraal alternatief zou incarneren en dat ook nog geloofwaardig kan maken, dan houdt het Amerika meteen ook een spiegel voor – een uitgestoken hand naar de meerderheid in het politieke en diplomatieke establishment aldaar. Een meerderheid die vandaag geterroriseerd wordt door de neoconservatieve zeloten in het Pentagon. Wie weet, misschien zal Europa ooit nog geschiedenis schrijven als de messias die Amerika opnieuw verzoende met zijn oorspronkelijke waarden van gelijkheid, vrijheid en edelmoedigheid.

(Project & nieuws, 14, zomer 2003, pp. 11-16)